

С.А. Ніколайчук, канд. екон. наук, Національний банк України, м. Київ

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Структура економіки України значною мірою зорієнтована на міжнародну торгівлю. Так, показник відкритості економіки, що розраховується як відношення суми експорту та імпорту товарів і послуг до ВВП, у 2008 р. становив 102 %. Тому стабільність ситуації на світових ринках має ключове значення для розвитку країни. Крім того, протягом останніх років значно посилилася інтеграція України у світовий фінансовий простір. Значні припливи капіталу, з одного боку, були фактором стимулювання економічного зростання, а з іншого – сприяли зростанню вразливості економіки до змін настроїв на фінансових ринках. Тому розгортання глобальної фінансово-економічної кризи визначило розвиток кризових явищ в економіці України, що, зокрема, відбилося на показниках платіжного балансу.

Після кризи 1998 р. саме зовнішній сектор був локомотивом і рушійним чинником економічного зростання в Україні. Девальвація обмінного курсу, низькі реальні заробітні плати, сприятлива кон'юнктура на світових ринках традиційного українського експорту визначили формування в Україні експортноорієнтованої моделі економічного зростання.

У той же час Україна була чистим кредитором щодо інших країн світу. Дефіцит за фінансовим рахунком обумовлювався відтоком капіталу за фіктивними операціями при мінімальних припливах інвестиційних і боргових ресурсів.

Період з 2005 р. і до початку кризи наприкінці 2008 р. можна охарактеризувати такими тенденціями в платіжному балансі України:

- 1) перехід до дефіциту поточного рахунку і його розширення через вищі темпи зростання імпорту у порівнянні з експортом внаслідок стимулювання внутрішнього попиту, насамперед споживчого;
- 2) формування додатного сальдо за рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій через високі обсяги припливу капіталу за прямими іноземними інвестиціями і борговими інструментами внаслідок насамперед потреби внутрішнього ринку у фінансових ресурсах та високої ліквідності світової фінансової системи;
- 3) цей приплив капіталу дозволяв фінансувати зростаючий дефіцит поточного рахунку і накопичувати міжнародні резерви, хоча одночасно зростала і вразливість української економіки до зовнішніх шоків, про що свідчила динаміка показників зовнішнього боргу та валютних ризиків.

Розгортання світової фінансової кризи суттєво вплинуло на розвиток зовнішнього сектора країни наприкінці 2008 р. Серед найбільш важливих шоків, з якими зіткнулася економіка, – зниження світового попиту, падіння цін на товари традиційного українського експорту, скорочення доступу до міжнародних ринків капіталу. Все це ускладнювалося подальшим підвищенням Росією імпорتنих цін на критично важливий для України природний газ та вищеписаними накопиченими дисбалансами.

Дефіцит “довіри” на світових фінансових ринках в цілому і навіть більшою мірою до України обумовив зменшення припливу прямих іноземних інвестицій, лише часткове покриття виплат за борговими зобов’язаннями новими залученнями та посилення відтоку готівкової валюти в інші сектори економіки.

У результаті, починаючи з жовтня 2008 р., в Україні формувався подвійний дефіцит платіжного балансу як за поточним рахунком, так і за фінансовим, що фінансувався за рахунок резервних активів та кредиту від Міжнародного валютного фонду. Такі події спричинили суттєвий тиск на послаблення обмінного курсу гривні.

У I півріччі 2009 р. поглиблення кризових явищ у світі та в Україні визначило збереження дефіциту платіжного балансу, насамперед у частині фінансового рахунку. Водночас від’ємне сальдо поточного рахунку суттєво скоротилося внаслідок девальвації гривні та падіння внутрішнього попиту.

Різке погіршення ситуації в економіці України з початком глобальної кризи дало змогу відчувати, наскільки вітчизняна економіка залежна від ситуації на світових ринках сировини і на глобальних ринках капіталу та наскільки вразлива до зовнішніх шоків. Для забезпечення стійкості платіжного балансу України в довгостроковій перспективі необхідно провести ряд внутрішніх структурних реформ, направлених на підвищення рівня технологізації та капіталізації виробництва, зниження енергозатратності українських товарів, підвищення їх якості та інтелектуальної складової, оскільки цінова конкурентоспроможність, набута за рахунок девальвації, матиме лише тимчасові ефекти. В довгостроковому періоді визначальне значення мають структурні (якісні) фактори конкурентоспроможності.